

ΛΑΤΙΝΙΚΑ

Α) Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Διάλεκτος των κατοίκων του Λατίου.

Ανήκει στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια

Επικράτησε των υπολοίπων διαλέκτων της ιταλικής χερσονήσου

Οι ομοιότητες με την ελληνική γλώσσα οφείλονται:

1. Στην κοινή τους καταγωγή από την ινδοευρωπαϊκή π.χ. duo-δύο, fero-φέρω, pater-πατήρ
2. Στα πολιτιστικά και γλωσσικά δάνεια του ελληνικού αποικισμού στην κεντρική και Κάτω Ιταλία, από τη Νεάπολη και την Κύμη μέχρι την Σικελία. (το πρώτο μεγάλο δάνειο, το αλφάβητο)
3. Στην κατάκτηση της ελληνικής Ανατολής από τους Ρωμαίους.

Το **λατινικό αλφάβητο** είναι μια παραλλαγή του ελληνικού δυτικού αλφαβήτου από την αποικία της Κύμης κατά τον 8ο/7^ο αιώνα π.Χ.

Η αρχέγονη λατινική γλώσσα ήταν λιτή και αγροτική και εξυπηρετούσε τις επικοινωνιακές ανάγκες ενός λαού που ζούσε εξίσου λιτά και βασιζόταν στην αγροτική παραγωγή. Μέχρι τον 3^ο αιώνα διαθέτουμε ελάχιστα γραπτά μνημεία χωρίς λογοτεχνική αξία. Η συστηματική καλλιέργεια της λατινικής και η παραγωγή αξιόλογων κειμένων έγινε μετά την ιστορική συνάντηση των Ρωμαίων με τους Έλληνες.

Β) Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Η ρωμαϊκή λογοτεχνία δεν είναι αυτοφυής αλλά παράγωγη, υπό την επίδραση της ελληνικής γραμματείας. (ο Λίβιος Ανδρόνικος). Το 240 π.Χ. ο Λίβιος Ανδρόνικος, Έλληνας αιχμάλωτος πολέμου από τον Τάραντα παρουσιάζει στη Ρώμη θεατρικές παραστάσεις με ελληνικά έργα διασκευασμένα στα λατινικά. Επίσης μεταφράζει την Οδύσσεια. Η μετέπειτα λογοτεχνική παραγωγή των Ρωμαίων θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ελληνικές πηγές.

Γ) ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Αριστοκρατική αξιολόγηση (που σήμερα θεωρείται αντιεπιστημονική):

- Χρυσός αιώνας

- Αργυρός αιώνας
- Χάλκινος (Κ.ά.)

Περιγραφική διαίρεση:

- Προκλασική ή αρχαϊκή εποχή (240 π.Χ. - περίπου ως το 100 π.Χ.)
- Κλασική εποχή (100 π.Χ. - περίπου ως το θάνατο του Αυγούστου το 14 μ.Χ.)
- Μετακλασική εποχή (13 μ.Χ. - ως τα μέσα του 3^{ου} αιώνα μ.Χ.)
- Ύστερη Αρχαιότητα (ως τον 6^ο αιώνα μ.Χ. , οπότε αρχίζει ο λατινικός μεσαίωνας)

Διαίρεση με ιστορικά κριτήρια:

- Δημοκρατική περίοδος (240 π.Χ. - 31 π.Χ. – ναυμαχία του Ακτίου)
- Αυγούστεια περίοδος (31 π.Χ. - ως το θάνατο του Αυγούστου 14 μ.Χ.)
- Αυτοκρατορική περίοδος (χωρίζεται σε πρώιμη, μέση και ύστερη, ως τον 6^ο αιώνα μ.Χ.)

Δ) ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

- Στενή συνάφεια με την ελληνική γλώσσα και γραμματεία

Ελληνικά πρότυπα γονιμοποιούν ρωμαϊκά ταλέντα

- Σχέση ρωμαίου λογοτέχνη με ελληνικό πρότυπο : δημιουργική πρόσληψη και ανταγωνισμός
- Ανάμειξη διαφορετικών χρονικά προτύπων → ιδιόρρυθμη εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών (τελευταίο Ελλήνων) ωριμάζει πρώτο, έπος (πρώτο Ελλήνων) ωριμάζει τελευταίο
- Αλλοίωση ή μεταμόρφωση των ελληνικών ειδών ή παραγωγή νέων ειδών π.χ. ελεγεία, σάτιρα
- Προοδευτική εξειδίκευση του ρωμαίου λογοτέχνη σε στενότερο ειδολογικό εύρος → συμφυσμός ειδών
- Συνεχής καλλιέργεια → αισθητική αρτιότητα
- Η ρωμαϊκή λογοτεχνία εκφράζει-προβάλλει τον ιδιάζοντα ιδεολογικό πλούτο της ρωμαϊκής κοινωνίας: πάτρια ήθη, υποδείγματα, πολιτεία, θρησκεία, οικογένεια...
- Στιβαρότητα, λογική συντακτική οργάνωση, λιτότητα (φυσικά στοιχεία της λατινικής) + επίκτητα καλολογικά στοιχεία → κατάλληλη η λατινική για την παγκόσμια πολιτισμική επικοινωνία, μεγάλος ο βαθμός ωριμότητάς της

Ε) Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Η κλασική εποχή (100π.Χ. – 14μ.Χ.)

Γενικά χαρακτηριστικά

1. Η λατινική γλώσσα έχει τώρα πια διαμορφωθεί σε όργανο κατάλληλο να διατυπώσει υψηλής τάξεως έντεχνο λόγο.

2. Η λατινική λογοτεχνία προχωρεί σταθερά στη φάση της υψηλής δημιουργίας και της καλλιτεχνικής εκλέπτυνσης:

- Επιδιώκονται η αρμονική σύζευξη μορφής και περιεχομένου, πλασματικού και πραγματικού, η εξειδίκευση και το βάθος.

- Η δημιουργική κατάκτηση των ελληνικών προτύπων ολοκληρώνεται προς κάθε κατεύθυνση → Ο Ρωμαίος καλλιτέχνης τολμά να ανταγωνιστεί με αποτελεσματικό τρόπο τους Έλληνες κολοσσούς των ελληνιστικών, κλασικών και αρχαϊκών χρόνων.

Μετά το 90 π.Χ.: εμφάνιση πολλών ταλέντων → έργα κλασικά

Χρονολογική διάκριση της κλασικής εποχής

α. Οι χρόνοι του Κικέρωνα (100 π.Χ. έως 40 π.Χ.). Δεσπόζει η πεζογραφία.

β. Αυγούστειοι χρόνοι (περίπου 40 π.Χ. έως 14 μ.Χ.). Δεσπόζει η ποίηση.

Λογοτεχνική αναγέννηση: με το «**κίνημα των Νεωτέρων**»: πολύ καλοδουλεμένα ποιήματα, σύντομα, με σκοτεινό και υπαινικτικό ύφος, εκλέπτυνση και λογιότητα. Λυρική και ελεγειακή ποίηση, επύλλια και επιγράμματα. Με το θάνατο του Αυγούστου αρχίζουν ο επιγονισμός και οι εσωστρεφείς αναγεννήσεις κάτι που δε συνεπάγεται βέβαια απαραίτητα και έκπτωση της ποιότητας ή απουσία ταλέντων.

α. Οι χρόνοι του Κικέρωνα(100-40 π.Χ.). Δεσπόζει η πεζογραφία.

Η εποχή χαρακτηρίζεται από πολέμους και εξωτερικές κατακτήσεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και από εξοντωτικές έριδες για την εξουσία. Δύο γεγονότα δεσπόζουν και σημαδεύουν τις εξελίξεις:

- Η δικτατορία του Σύλλα (82-79 π.Χ.) και

- Η δολοφονία του Καίσαρα το 44 π.Χ.

Ο Ρωμαίος λογοτέχνης :

- Επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη ρωμαϊκή ιστορία, παρελθούσα και σύγχρονη, στη γλώσσα και τη γραμματεία, το δίκαιο και τον πολιτισμό του.

- Η έντονη συμμετοχή του στα εσωτερικά τεκταινόμενα αποτυπώνεται σε ρητορικούς λόγους προσανατολισμένους στα πρότυπα των αττικών ρητόρων.

- Η έντονη απογοήτευση που δημιουργεί το γεγονός αυτό ωθεί τους συγγραφείς σε μια φιλοσοφική φυγή από την πραγματικότητα, φανερή σε όλα σχεδόν τα λογοτεχνικά γένη.

Αυτονόμηση από τα ελληνικά πρότυπα → προσωπικές επιλογές και κατακτήσεις σε όλα τα λογοτεχνικά είδη

Οι λογοτέχνες αυτής της περιόδου

1. Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (Marcus Tullius Cicero- 106-44 π.Χ.)

Το έργο του (και μερικούς λόγους και διαλόγους)

- Ρητορική: ένας από τους σημαντικότερους ρήτορες της αρχαιότητας. Θεωρητική πραγμάτευση ζητημάτων σχετικών με τη ρητορεία και το ρήτορα.

- Θερμός θαυμαστής του Πλάτωνα (εκλεκτικός οπαδός και άλλων φιλοσοφικών ρευμάτων δημιουργεί μία σειρά από υπέροχους φιλοσοφικούς διαλόγους. Χαρακτηριστικά του έργου του είναι η καθαρότητα της έκφρασης, η κομψότητα και η καλλιέπεια, η ζωνηρότητα και το υφολογικό του ύψος. Κορυφαίο υπόδειγμα λατινικού λόγου.

-Μεγάλος ρήτορας, πάνω από 100 λόγοι πολιτικοί και δικανικοί

-Θεωρητική πραγμάτευση ζητημάτων ρητορικής

-Δημιουργός φιλοσοφικών διαλόγων

-800 επιστολές

-Υπόδειγμα λατινικού λόγου

2. Βάρων ο Ρεατίνος (116-27π.Χ.)

-Από τους πιο καλλιεργημένους

-Δεινός γνώστης της λατινικής γλώσσας

-600 βιβλία για ποικίλα θέματα

Αντίθετα με τον Βάρωνα, οι υπόλοιποι εξειδικεύονται στην ιστοριογραφία

Εγκυκλοπαιδιστής, γραμματολόγος, αρχαιοδίφης- ιστορικός, νομομαθής, τεχνοκρίτης και φιλόσοφος. Έγραψε βιβλία σχετικά με τη ρωμαϊκή και την παγκόσμια ιστορία, τη θρησκεία, τον πολιτισμό, τις καλές τέχνες, το θέατρο, τους νόμους, την παιδαγωγική, τις επιστήμες, τη γλώσσα, τη γεωργία)

Ιστοριογραφία

1. Ιούλιος Καίσαρ (απομνημονεύματα: στρατιωτικές αναμνήσεις διατυπωμένες σε καθαρά και λιτά λατινικά, σε ύφος που ανακαλεί τον Ξενοφώντα).

2. Κορνήλιος Νέπωσ (ιστορική βιογραφία).

3. Σαλλούστιος Κρίσπος (θουκυδίδεια ιστοριογραφία ή ιστορική μονογραφία, Η συνωμοσία του Κατιλίνα : De Catilinae coniuratione)

Ποίηση

Ποιητική συγκομιδή ποσοτικά λίγη, ποιοτικά όμως τεράστια.

1. Βαλέριος Κάτουλλος (84- 54 π.Χ.)

-Λυρική και επιγραμματική ποίηση (116 ποιήματα) → Πρώτη κορυφαία ρωμαϊκή εκπροσώπηση

-Πηγή έμπνευσης η Λεσβία= σύμβολο ερωτικής ποιητικής έμπνευσης

-Απαισιόδοξη ερωτική ποίηση

2. Λουκρήτιος (επικούρειος επαναστάτης, υλιστής)

- Σκοτεινό Φιλοσοφικό έπος: «Για τη φύση των πραγμάτων» (De rerum natura).

-Νεωτερικές αρετές (-συντομίας), κοσμολογικό περιεχόμενο, κήρυγμα εναντίον της δεισιδαιμονίας..., ύμνος στον έρωτα

3. Βάρρων : Μενίππειες σάτιρες (Satirae Menippeae), συνδυασμός ποιητικού-πεζού λόγου

β. Αυγούστειοι χρόνοι (περίπου 40 π.Χ.- 14 μ.Χ.). Δεσπόζει η ποίηση.

Γενικά χαρακτηριστικά

1. Παραγωγή από τη ρωμαϊκή Μούσα κατεξοχήν κλασικών προϊόντων.

2. Ο Αύγουστος και ο Μαικήνας υποστηρίζουν οικονομικά και συσπειρώνουν σε λογοτεχνικούς κύκλους κορυφαία ταλέντα («πατρωνεία»).

3. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στην ποιητική δημιουργία. Απουσία ρητορικής (θάνατος Κικέρωνα δολοφονία). Κύριοι εκπρόσωποι της ποίησης: Βεργίλιος, Οράτιος, Τίβουλλος, Προπέρτιος, Οβίδιος.

4. Πεζός λόγος: Λίβιος.

Κύριοι εκπρόσωποι – σημαντικά έργα

Ποίηση

1. Πόπλιος Βεργίλιος Μάρων (70-19 π.Χ.): ο «εθνικός ποιητής» των Ρωμαίων με μεγάλη επίδραση στους λογοτέχνες της Ύστερης Αρχαιότητας, του Μεσαίωνα και των Νεότερων Χρόνων.

- Αινειάδα, (Aeneis): το εθνικό έπος των Ρωμαίων, κλασικό έργο ολόκληρης της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, ένας πολύπλοκος και πολυδιάστατος συνδυασμός της Οδύσσειας και της Ιλιάδας σε καλλιμαχικές διαστάσεις.

- Δέκα βουκολικές Εκλογές (Eclogae) : πρότυπό του τα Ειδύλλια του Θεοκρίτου.

- Γεωργικά (Georgica): πρότυπο το Έργα και Ημέραι του Ησιόδου.

2. Κόιντος Οράτιος Φλακκος (65 π.Χ.- 8 μ.Χ.)

Τολμητίας των λέξεων

Μετέφερε «Αιολικό άσμα» στη Ρώμη

- Επωδοί (Erodi): πρότυπο ο ιαμβογράφος Αρχίλοχος.

- Ωδές (Carmina): πρότυπα οι λυρικοί Αλκαίος, Ανακρέοντας, Πίνδαρος, Σαπφώ κ.ά.

- «Σάτιρα» Sermones : οδηγεί τη ρωμαϊκή σάτιρα στην πλήρη της ωρίμανση.

- «Ποιητικές επιστολές»: Epistulae : είδος της ποιητικής επιστολής ως κλασική ρωμαϊκή δημιουργία. Διάσημη η τεχνοκριτική επιστολή, η γνωστή ως Ποιητική Τέχνη (Ars Poetica).

- Ύμνος της Εκατονταετίας (Carmen Saeculare): για την επίσημη έναρξη της «pax Augusta» (Αυγούστειας Ειρήνης) το 17 π.Χ. Πολλά σύντομα ποιήματα του Οράτιου αποτελούν κομψοτεχνήματα ποιητικής μικροτεχνίας.

Τίβουλος (50-19 π.Χ.), Προπέρτιος (50 π.Χ.-γέννηση του Χριστού), Οβίδιος (43 π.Χ.-17 μ.Χ.)

-Μεταμόρφωσαν πλήρως την ελληνική ελεγεία, την οδήγησαν σε τέτοιο ύψος → «προκαλούν» τους Έλληνες

-Εμπνέονται απ' τη «λεπταλέη Μούσα» και από τις αγαπημένες τους (με ψευδώνυμο)

-Λογοτεχνική σύμβαση με γνήσιο βίωμα

3. Ο Τίβουλλος (περίπου 50- 19 π.Χ.): καθαρότητα και κομψότητα

4. Ο Προπέρτιος (περίπου 50π.Χ.- γέννηση Χριστού): πρωτοτυπία και σκοτεινότητα.

5. Ο Οβίδιος (43 π.Χ.- 17 μ.Χ.): πνευματώδης και ελευθερόστομος.

- Ηρωίδες (Heroides): πλαστή ποιητική μυθολογική επιστολή.

- Καλλυντικά του προσώπου (Medicamina faciei): καλλωπιστικό έπος.

- Ars amatoria : Ερωτική τέχνη. Ποίημα που φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφαση του Αυγούστου να εξορίσει τον ποιητή,

- Fasti: «αιτιολογικό» εορτολόγιο. Το "Ημερολόγιο" (Fasti) είναι ένα έργο που η πρόθεση του είναι να παρουσιάσει τους μύθους, τα έθιμα και τις θρησκευτικές γιορτές του ρωμαϊκού έτους
- Ibis : Ίβις είναι ένα μακροσκελές και περίτεχνο ανάθεμα ενάντια σε κάθε ανώνυμο εχθρό.
- Θλιβερά (Tristia): ποίηση της εξορίας.
- Επιστολές από τον Πόντο (Epistulae ex Ponto): ποίηση της εξορίας.
- Μεταμορφώσεις (Metamorphoseon libri): έπος 15 βιβλίων και 12000 στίχων, ένα καλλιτεχνικό μωσαϊκό περίπου 250 μυθολογικών ψηφίδων με στοιχεία από την ιστορία, την ελεγεία, τη ρητορεία, την τραγωδία, το επύλλιο, την παρωδία και τη φιλοσοφία.

Ο Τίβουλλος, ο Προπέρτιος και ο Οβίδιος είναι οι κατεξοχήν εκπρόσωποι της ρωμαϊκής ελεγείας, η οποία λίγο μοιάζει με την αντίστοιχη ελληνική

Πεζογραφία

1. **Τίτος Λίβιος** (59 π.Χ.- 17 μ.Χ.): Ab urbe condita· η ιστορική διαδρομή της Ρώμης ως το 9 π.Χ. σε 142 βιβλία. Κεντρικά νοήματα: mos maiorum (πάτριος ήθος), pietas (ευσέβεια), virtus (αρετή)

2. Βιτρούβιος:

Επιστήμονας λογοτέχνης

Για την αρχιτεκτονική (De architectura) : προχωρημένες αρχιτεκτονικές γνώσεις και ευαισθησίες

ΒΑΣΙΚΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	
8 ^{ος} -7 ^{ος} αι. π.Χ.	αποικισμός Νότιας Ιταλίας
240 π.Χ.	γενέθλιος χρονολογία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας
133-31 π.Χ	περίοδος εμφύλιων διενέξεων
82-79 π.Χ.	δικτατορία του Σύλλα
63 π.Χ.	συνωμοσία του Κατιλίνα
44 π.Χ.	δολοφονία Καίσαρα
31 π.Χ.	ναυμαχία στο Άκτιο
17 π.Χ.	Pax Augusta
14 μ.Χ. - 6 ^{ος} αι. μ.Χ.	Θάνατος Αυγούστου, Έναρξη αυτοκρατορικής περιόδου, τέλος της αρχαίας ρωμαϊκής λογοτεχνίας και αρχή του λατινικού Μεσαίωνα